

Tóth Ákos

Franciaország és Magyarország kultúrafinanszírozásának összehasonlító elemzése

Franciaország és Magyarország egyaránt az úgynevezett koordinált kultúrafinanszírozási modellt alkalmazza, mely előnyben részesíti az állam aktív szerepvállalását. A két ország kulturális szektorának GDP-hez való hozzájárulása a hasonló szemlélet alkalmazása ellenére jelentős eltérést mutat. A tanulmány azt vizsgálja, mi lehet az oka az eltérő növekedésnek, milyen szerepe van a történelmi gyökerekre épülő intézményrendszernek, annak kikényszerítő erejének a vizsgált országok kulturális szektorának bővülésére. Elemzi, hogy az intézmények, azon belül a formális és az informális intézmények összhangja elősegíti-e a kulturális szektor hozzájárulását a GDP-hez.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: Z10, Z11

Kulcsszavak: kultúrafinanszírozás, koordinált kultúrafinanszírozási modell, intézmények, Franciaország, Magyarország

Franciaország és Magyarország egyaránt az úgynevezett koordinált kultúrafinanszírozási modellt alkalmazza. A hasonló szemlélet azonban eltérő történelmi és intézményi gyökerekre vezethető vissza. Franciaország jelenleg is érvényben lévő intézményesített kompromisszumokra épülő intézményi rendszere a Nagy Francia Forradalomtól eredeztethető, míg a magyarországi a rendszerváltást követően történelmi léptékekkel mérve rendkívül gyorsan alakult ki, és ma is formálódik.

E sajátosságok a kulturális szektor vonatkozásában is megfigyelhetők. A statisztikai mutatókkal történő komparatív elemzés kimutatja, hogy habár a két ország GDP-arányosan közel azonos mértékben támogatja az állami költségvetésből a kultúrát, a kulturális szektor GDP-hez való hozzájárulása jelentős eltérést mutat.

A tanulmány célja annak vizsgálata, hogy ha nem az állami szerepvállalás mértéke a meghatározó a kulturális szektor növekedésében, akkor milyen más tényezők befolyásolják azt. A kérdésre a választ az intézmények¹ szerepének elemzésével kíséreljük megválaszolni.

Hipotézis 1: Az állam által kialakított intézményi környezet, annak az informális intézményekhez való illeszkedése elősegíti a kulturális szektor növekedését.

Tóth Ákos főiskolai adjunktus a Kecskeméti Főiskola GAMF Kar Gazdaság- és Társadalomtudományi Tanszékén. E-mail: toth.akos@gamf.kefo.hu. A szerző köszönetét fejezi ki a tanulmány anonim lektorának, hogy javaslataival és észrevételeivel elősegítette a tanulmány minőségbeli fejlődését. Az esetleges hibákért kizárólag a szerzőt terheli a felelősség. Ezzel a tanulmánnyal köszönöm meg dr. Ujhelyi Mária témavezetőmnek, a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Doktori Iskola vezetésének és összes professzorának, valamint a Közgazdaság- és Gazdaságtudományi Kar mindenkori vezetésének, hogy szakmailag és erkölcsileg egyaránt támogattak doktori tanulmányaim során.

¹ „Emberek által megalkotott, formális és informális korlátok összessége, melyek gazdasági, politikai és társadalmi interakciók alapjául szolgálnak.” (North 1991:97)

Hipotézis 2: A hibrid kultúrafinanszírozási gyakorlatot alkalmazó tagállamok kulturális szférájának növekedése elmarad a tisztán koordinált kultúrafinanszírozási szemléletet megvalósító tagállamok kulturális szektorának növekedésétől.

A bizonyításhoz irodalomelemzés keretében feltárjuk a koordinált kultúrafinanszírozási szemlélet mellett és ellen szóló érveket, bemutatjuk annak erősségeit és gyengeségeit, majd a 2010-es évig bezárólag Franciaország és Magyarország kultúrafinanszírozásának összehasonlító vizsgálatán keresztül, statisztikai adatelemzéssel igazoljuk feltételezéseinket. Magyarország esetében nemzetközi összehasonlítással is ellenőrizzük a hipotézisek helyességét.

Az első fejezetben az úgynevezett koordinált kultúrafinanszírozási modell sajátosságait ismertetjük. A második fejezetben statisztikai mutatók segítségével a két vizsgált ország kulturális szektorát hasonlítjuk össze, majd a fő fejezetben azok finanszírozásának elemzésére vállalkozunk. A tanulmány a komparatív elemzésekből levont tanulságok összefoglalásával, és az azokból következő tézisek ismertetésével zárul.

A koordinált kultúrafinanszírozási megközelítés

A kulturális pesszimizmus legmarkánsabban a 17–18. században jelent meg, de ezzel a kérdéskörrel korábban már foglalkozott többek között Platon, Szent Ágoston, Rousseau, Pope, Schopenhauer, Nietzsche és Spengler is (Cowen 2006). A kulturális pesszimizmus képviselői úgy vélik, a piacgazdaság negatív hatást gyakorol a kultúrára. Elutasítják a modern irányzatokat, és nem hisznek a kulturális szféra piaci alapokon történő működésében. A nézet legjelesebb képviselői, a frankfurti iskola tagjai, a kultúra minőségének romlását látják a piaci alapon működő kulturális szférában. Habermas, aki szintén a frankfurti iskola tanaira alapozza nézetét, a modern irányzatokat elfogadja, és a kreativitást fontos tényezőnek tekinti, ugyanakkor a liberális megközelítést ő is elveti. Bourdieu (1984), az egyik legelismertebb kultúrával foglalkozó francia szociológus is ellenzi a piacgazdaságon alapuló kultúrafinanszírozást. Nézete szerint a művészetközpontú oktatás és az iskolázottság szintje az, amely pozitívan hat a kulturális javak iránti keresletre. Elméletét a humán tőke és a kulturális javak kereslete közötti kapcsolattal támasztja alá².

A multikulturalizmus egyes képviselői úgy vélik, a kulturális javak világméretű cseréje homogenizálódáshoz vezet, s ez az egyik fő oka annak, hogy számos ország protekcionista politikát folytat saját kultúrája védelme érdekében (Cowen 2000). Vallják, hogy mivel a piac nem képes a jövedelmek igazságos vagy akárcsak társadalmilag elfogadható elosztását és a társadalom valamennyi tagja számára egyenlő gazdasági esélyeket megteremteni, így az államnak bizonyos esetekben be kell avatkoznia. Ezt teheti közvetlenül, saját költségvetésből történő finanszírozással, vagy közvetve, jogi eszközökkel és gazdasági ösztönzőkkel, bevonva a magánszféra forrásait. A liberális felfogás ellenérveként azt is kifejtik ezen nézet képviselői, hogy a kultúra nem mérhető egyszerűen csak gazdasági mutatókkal, az esztétika ugyanolyan fontos, ha nem fontosabb. Vannak olyan kulturális értékek, amelyeknek megőrzése a jövő nemzedékei számára kötelesség, és ebben a tevékenységben szükség van közvetlen állami szerepvállalásra. A nézet képviselői elfogadják, hogy olyan területen, mint például a színházi szféra, részben megvalósítható a piacliberalizációt előnyben részesítő finanszírozás, ám hangsúlyozzák: vannak olyan esetek, főként a kulturális örökség részét

2 A kulturális javak fogyasztása és az iskolázottság között a korreláció az iskolarendszer függvénye (Bourdieu, 1984:13).

képező javak tekintetében, amikor nélkülözhetetlen az állami szerepvállalás, mert ezeket mindenki számára elérhetővé kell tenni, s ezt az állam tudja garantálni.

A kulturális pesszimizmus nézeteire épül az úgynevezett művészetközpontú szemlélet, amely a művészeti tevékenységek számának növelését tartja elsődlegesnek, főleg ha ez a folyamat minőséggel párosul, és a tevékenység során keletkező művészeti alkotások kiállják az idő próbáját (*Hume 1777*). A művészetközpontúság mellett érvelők úgy vélik, a decentralizáció nem segíti a magas színvonalú művészi alkotásokat, ezért szükség van arra, hogy az állam közvetlenül is felügyelje a kulturális szféra működését. Ezt a nézetet képviselik a koordinált (a liberális ellentétéként is felfogható) kultúrafinanszírozási modellt alkalmazó államok. Ezekben a kulturális szféra közvetlen állami finanszírozása magas, a döntéseket nem helyi szinten, hanem központilag hozzák. A hangsúly a minőségi kultúra nem piaci alapokon történő megteremtésén van. Jogi szabályozásokkal és közvetlen beavatkozással próbálnak hatékonyságot és minőséget elérni. Kormányzati szinten meghatározott értékrendet képviselő delegáltak vesznek részt a kulturális intézmények vezetésben. Országos és helyi szinten is befolyásolják a döntési mechanizmusokat. Negatívumként ki kell emelnünk, hogy e nézet képviselői nem veszik figyelembe, hogy a közvetlen állami támogatás esetében egy bizonyos összehatár felett már nincs hatékonyságnövekedés, és gyakran a kultúra túlf finanszírozottá válik.

Franciaország és Magyarország kulturális szektorának összehasonlító elemzése

A bevezetőben utaltunk arra, hogy a hasonló kultúrafinanszírozási szemlélet és a közel azonos GDP-arányos állami támogatás ellenére a két ország kulturális szektorának GDP-hez történő hozzájárulása számottevő eltérést mutat. A fejezetben a két vizsgált ország kulturális szektorára vonatkozó statisztikai adatait hasonlítjuk össze azzal a céllal, hogy megvizsgáljuk, mely változók tekintetében mutatkozik jelentős eltérés.

A vizsgált változók: *a közvetlen állami támogatás mértéke a kultúrára a GDP %-ában; a háztartások kulturális kiadásai; a kulturális szektor hozzájárulása a GDP-hez; az IPR Index (szellemi tulajdon védelmének indexe³); a kultúraindex⁴ és az érvényben lévő kultúrafinanszírozási szemlélet időtartama.*

A két állam közel azonos százalékban támogatja a kultúrát. A háztartások kulturális kiadásai, az érvényben lévő kultúrafinanszírozási szemlélet időtartama, a szellemi tulajdon védelme és az úgynevezett kultúraindex viszont jelentősebb eltéréseket mutat. Ezek közül az utóbbi két változó az intézményi rendszer fejlettségére és kikényszerítő erejére utal. Mindkettőnél a francia adatok magasabbak, így azt feltételezzük, hogy a koordinált kultúrafinanszírozási szemlélet gyakorlati megvalósítását fejlettebb intézményi keretek között tudják alkalmazni az ottani döntéshozók. A francia kulturális szektor sajátosságait bemutató esettanulmányban látni fogjuk annak fontosságát, hogy a mélyen beágyazott informális intézményekhez többnyire illeszkednek a formális intézményi szabályozások,

³ IPR (Intellectual Property Right) index: 10 fokú skála, mely a szellemi tulajdon védelem, szabadalmi eljárás és védelem, szerzői jog-védelem és a védjegyvédelem szintjét és kikényszerítő erejét mutatja meg.

⁴ Kultúraindex (culture index): 10 fokú skála. Az index a World Value Survey adataira épül. A bizalom, a tisztelet, az önmeghatározás és az engedelmesség szintjét mutatja az index, amellyel az informális intézmények beágyazottságát és kikényszerítő erejét szemléltetjük. Tehát a kultúraindex nem az egyén kulturális műveltségének szintjére utal (Williamson 3009).

tehát a rendszer homogén; *Boettke és szerzőtársai (2008)* szavaival élve lehetőség van arra, hogy a formális intézmények megtapadjanak az informálisokon és beágyazódjanak az intézményi rendszerbe. Ez a magyar gyakorlatban nem minden esetben jellemző, a rendszer túl eklektikus, s folyamatos útkeresésben van. Sok esetben nincs meg a harmónia az informális és formális intézményi szintek között. Mindehhez hozzájárul az is, hogy a két ország kultúrafinanszírozási szemlélete közül a francia kisebb változásokkal több mint 50 éve, míg a magyar folyamatosan változva, 22 éve van érvényben.

1. táblázat

Franciaország és Magyarország kulturális szektorának fő statisztikai mutatói

	Közvetlen állami támogatás kultúrára (a GDP %-ában) ^a	Háztartások kulturális kiadásai (%) ^a	A kulturális szektor hozzájárulása a GDP-hez (%) ^b	IPR Index ^c	Kultúra-index ^d	Az érvényben lévő kultúrafinanszírozási szemlélet időtartama (év) ^e
Franciaország	1,50	5,20	3,40	8,10	5,32	53
Magyarország	1,60	4,30	1,20	6,20	4,09	22

Forrás: ^aOECD (2009); ^bKEA (2007); ^cwww.internationalpropertyrightsindex.org; ^dWilliamson – Kerekes (2010); ^eCompendium (2007)

A fenti eredményekre alapozva a következőkben a két ország kulturális szektorát hasonlítjuk össze. Részletesen ismertetjük a központi és önkormányzati szintű kultúrafinanszírozás sajátosságait, s elemezzük, milyen szerepet töltenek be ebben a nonprofit szektor és az adókedvezmények.

Franciaország kultúrpolitikája és kultúrafinanszírozása

Franciaország gazdasági, politikai és kulturális szempontból is mindig Európa vezető nagyhatalmai közé tartozott. Az Európai Unió létrejöttétől kezdve rendre azt az ellenpólust testesítette meg, mely a *laissez faire* gazdasági szemlélettel szemben az állam közvetlen szerepvállalását jelentette etatista szemléletmódjával. Ennek legtipikusabb példája a jóléti állam helyi típusa. Franciául a jóléti államot „*gondviselő államnak*” nevezik. A rendszer alapja az úgynevezett intézményesített kompromisszum, amelyhez a lakosság és egyes csoportjai hozzáigazítják a magatartásukat és stratégiájukat, s amelynek alapelvei hosszabb távon maradnak érvényesek. Az így kialakuló elvek és szabályok különösen ellenállónak mutatkoznak a társadalmi- és politikai változásokkal szemben, és döntő befolyást gyakorolnak az állami beavatkozások dinamikájára (*Nagy 1998:457*).

Kulturális szempontból a II. Világháborút követő időszakban az első áttörést *Malraux* francia író kulturális miniszterré történő kinevezése jelentette. Az ő minisztersége alatt kezdődött meg a francia kultúrafinanszírozás átalakítása. Ennek legfőbb kiváltó oka az ország Párizs-központúsága volt. A vidéki kulturális élet a helyi és regionális kulturális intézmények hiányában nagyon alacsony szintű volt, ezért első lépésként a kulturális szektor földrajzi értelemben vett decentralizációját valósították meg. *Simonin (2003)* tanulmányából megismerhetjük, hogy *Malraux* időszakában az elitista (*exkluzív fogyasztás*) szemléletmódról a demokratikus szemléletmódra (*a kultúra mindenki számára elérhetővé*

tétele) történő váltás még csak csírájában létezett. Az áttörés igazán Lang minisztersége alatt következett be.

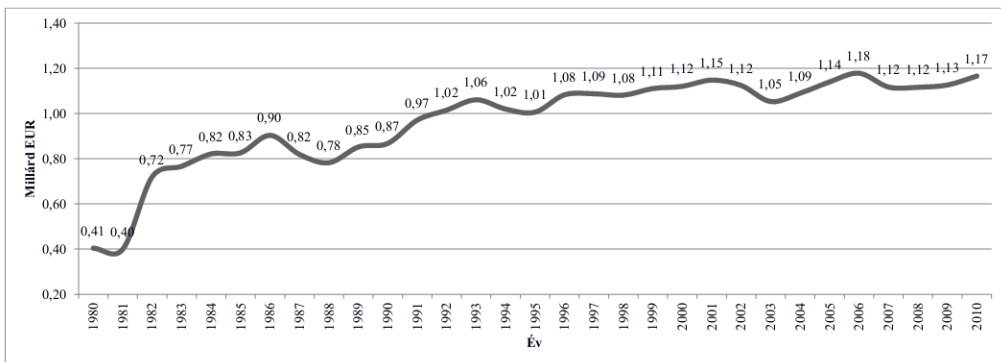
A közvetlen állami szerepvállalás a francia kultúrafinanszírozásban

A francia kultúrpolitikában 1982-ben történt az az áttörés, mely egyértelművé tette, hogy az infokommunikációs forradalom által a kulturális szférában bekövetkező változásokra a francia modell a közvetlen állami szerepvállalás növelése mellett kötelezi el magát. Bevezették azt a törvényt, mely kimondja, hogy az összköltségvetés 1%-a felett a Kulturális és Kommunikációs Minisztérium rendelkezik. Ezzel a döntéssel a kultúra folyamatos finanszírozását kívánják elérni. Tipikus példája ez a felülről történő közvetlen állami beavatkozásnak.

A költségvetés kultúrára fordított kiadásait az 1. ábra mutatja be. Az adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a francia Kulturális és Kommunikációs Minisztérium költségvetése 30 év alatt közel háromszorosára nőtt. A legjelentősebb növekedés 1981 és 1982 között történt, amikor is a tárca büdzsájének megkészszerzése mellett döntött a kormány. Ezt követően a bővülés folyamatosnak tekinthető, négy kisebb visszaesést (1986–1988; 1993–1995; 2002–2003; 2006–2007) kivéve. A válságra a francia kormány az állami források növelésével reagált (1. ábra). Erre azért volt szükség, mert a magán szektor kulturális támogatási szintje 14 százalékkal visszaesett (Admical 2009).

1. ábra

A Kulturális és Kommunikációs Minisztérium költségvetésének alakulása Franciaországban (1980–2010; 1980-as bázisáron számítva)

Forrás: Ministère de la Culture et de la Communication (2011)

A koordinált kultúrafinanszírozási szemlélet gyakorlatban történő megvalósítását tükrözi a kultúra állami támogatásának GDP-arányos mértéke, melyet az 1995 és 2007 közötti időszakra vonatkozóan vizsgálunk (2. táblázat).

A kultúra GDP-arányos támogatásának mértéke 1995 és 2000 között 1,1% körül mozgott, majd 2001 és 2003 között 1,4%-ra nőtt az állami szerepvállalás mértéke. 2004-ben nem változott, de 2005-re további 0,1%-ot nőtt a GDP-arányos támogatás mértéke, mely az azt követő két évben azonos szinten maradt. Megfigyelhető, hogy a GDP-arányos támogatás 12

év alatt közel 50%-kal emelkedett. A minisztérium meghatározó forrásallokációs szerepét a számadatok is alátámasztják, vagyis egy, a koordinált kultúrafinanszírozási szemléletet alkalmazó országban a kulturális szféra finanszírozása elsősorban közvetlen állami támogatásokon keresztül valósul meg, és fő cél a kulturális javak állami segítséggel, annak irányelvei alapján történő létrehozása. A szemlélet képviselői úgy vélik, a központilag elősegített kulturális tevékenységek közül így nagyobb az esély, hogy olyan alkotások szülessenek, melyek kiállják az idő próbáját.

2. táblázat

A reál GDP növekedés és a közvetlen GDP-arányos kultúrára fordított állami támogatás összehasonlítása Franciaországban (1995–2007)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Reál GDP növekedése (%)	2,1	1,1	2,2	3,5	3,3	3,9	1,9	1,0	1,1	2,5	1,9	2,5	2,3
Közvetlen állami támogatás kultúrára (a GDP %-ában)	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,1	1,2	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5

Forrás: OECD (2009)

Ha összevetjük az ország GDP-növekedésének alakulását és az állam által közvetlenül a kultúrára fordított GDP-arányos támogatás mértékét, akkor azt tapasztaljuk, hogy e mérték azokban az években, amikor a gazdaság növekedése lassul, enyhén emelkedik, ezzel elkerülve a GDP-csökkenésből adódó támogatási visszaesést. Jól látható, hogy a kormány a kultúrára fordított GDP-részesedés szinten tartására törekszik, amely az emelkedő tendenciát mutató GDP hatására javuló kondíciókat jelent a kulturális szféra és annak szereplői számára.

A francia koordinált szemlélet a kulturális javak iránti kereslet növelését ebben az előbb bemutatott, a közvetlen állami támogatás rendszerére épülő modellben látja. Ennek igazolására a háztartások kulturális kiadásainak alakulását vizsgáljuk meg (2. ábra).

A háztartások kulturális kiadásai fokozatosan nőttek. Különösen erőteljes a fogyasztás bővülése az 1970 és 1978 közötti időszakban, amikor is a kultúra demokratizálódása és a Malraux által kialakított új rendszer elkezdte éreztetni pozitív hatását. Ekkor valósult meg a kultúra úgynevezett földrajzi decentralizációja, amely a régiók és városok kulturális szerepét kívánta erősíteni. Erre az időszakra tehető a kulturális ipar előretörésének kezdete is. A kulturális javak iránti hasonló mértékű keresletnövekedés 1997 és 2003 között is megfigyelhető, mely tökéletesen összhangban van az állam kulturális kiadásainak GDP-arányos növekedésével.

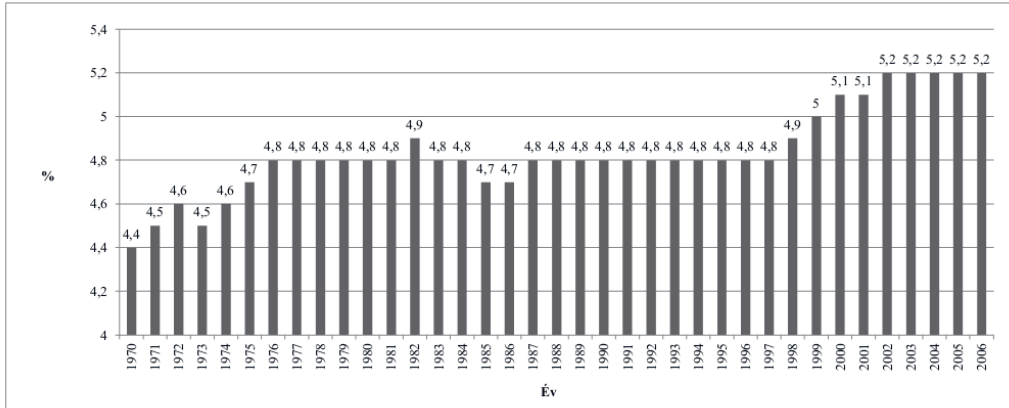
Az önkormányzatok szerepe a francia kultúrafinanszírozásban

Az 1970-es évek közepétől történt az a szemléletmódbeli váltás a francia kultúrpolitikában, amely felismerte, hogy a kultúra mindenki számára elérhetővé tételében a helyi önkormányzatoknak és a régióknak sokkal nagyobb szerepet kell szánni. Az állami támogatás közel felét ezen a szinten biztosítják a kulturális szféra szereplői számára. Az 1996-os és 2002-es adatokat elemezve megállapíthatjuk, hogy jelentős változás nem tapasztalható, de látható, hogy 1,31%-kal csökkent a központi kormányzat által felhasznált támogatás az

önkormányzatok és a régiók javára. Az is megfigyelhető, hogy a forrásallokációban a régiók szerepe nőtt a legnagyobb mértékben (*Compendium 2007*).

2. ábra

A háztartások kulturális kiadásai Franciaországban (1970–2006)

Forrás: OECD (2009)

A kulturális szektor támogatása következőképpen oszlik meg. Az arányokra vonatkozó adatok csak 1996-ból állnak rendelkezésre. A központi kormány által biztosított 52,31%-ból 20,5% a Kulturális és Kommunikációs Minisztérium költségvetése, 28,6% pedig más tárcák kulturális kiadásait fedezi. A film-, a könyv- és az audiovizuális ágazat támogatása 3,2%. A régiók az össztámogatás 9,14%-a fölött rendelkeznek, míg az önkormányzatok biztosítják az állami kulturális kiadások 38,55%-át (*Compendium 2007*).

A regionális és önkormányzati forráselosztást is a központi kormányzat felügyeli, ugyanis a döntés-előkészítő és a döntéshozó bizottságokban a központi kormány delegáltja is aktívan közreműködik. A fiskális decentralizáció tehát bizonyos fokú politikai centralizációval párosul.

A rendszer sajátossága, hogy földrajzi értelemben vett decentralizációt valósít meg. A Párizs-központúság csökkentésével, a regionális és városi kulturális intézmények támogatásával kívánják mindenki számára elérhetővé tenni a kultúrát.

A szponzoráció gyakorlata Franciaországban

A kulturális ipar térhódítása és a magánszektor megerősödése arra készítette a francia kultúrpolitikusokat, hogy az angolszász kultúrafinanszírozási formák egyes elemeit próbálják meg átvenni és beépíteni saját gyakorlatukba. Ennek egyik példája, hogy 2003-ban egy olyan törvény lépett hatályba, amely lehetővé teszi, hogy a versenyszféra szereplői adókedvezményeken keresztül a kultúra aktív támogatóivá váljanak. Egyszerűbbé kívánták

tenni az új alapítványok létrehozását, a szponzorációt⁵, valamint az alapítványi támogatási rendszert. A francia kultúrafinanszírozási szisztéma statikus jellege ennek sikeres megvalósítását azonban megnehezítette, s most erre láthatunk példát.

Morel (2005) tanulmányában empirikusan is igazolja, hogy az új modell csak részben váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A vállalatok Franciaországban nem azért döntenek kulturális alapítványok támogatása mellett, hogy csökkentsék a nyereségük után fizetendő adó mértékét, hanem mert vagy egy konkrét művészeti projektet vagy egy művészt kívánnak segíteni adományukkal. A támogatások növekedését az is gátolja, hogy a nem megfelelő információáramlás következtében sok vállalat nem tud a kulturális alapítványok támogatásának ilyen fajta lehetőségéről. A 3. táblázat alapján megállapítható, hogy a művészeti tevékenységet támogató vállalatok száma a kilencvenes évek közepéig enyhén nőtt, azóta pedig – a 2000-es év átmeneti növekedésétől eltekintve – stagnál.

3. táblázat

A kultúrát támogató, 200 főnél több alkalmazottat foglalkoztató vállalatok számának alakulása Franciaországban (1992–2008; becült adatok)

	1992	1993	1994	1995	1996	1998	2000	2002	2008*
Vállalatok száma (db)	900	750	850	1100	1000	1100	1200	1100	1116

Forrás: Morel (2005:204); *Admical (2008); saját számítás

A támogató cégek aránya a francia vállalatok kevesebb mint 0,2 százalékát teszi ki, ami az unióban az egyik legalacsonyabb. Az 1100 vállalat támogatásából befolyt összeg 2002-ben 343 millió euró, míg az állami támogatás mértéke 2,5 milliárd euró fölötti volt (Morel 2005:204). Ez az összeg 2006-ra nem változott jelentősen: a vállalatok a kultúrát a mecenatúrán keresztül 340 millió euróval támogatták (Admical 2008). A 2006 évet követő időszakban azonban elmozdulás figyelhető meg, ugyanis 2008-ra két év alatt a kultúra támogatására befolyt összeg mértéke 975 millió euróra nőtt. Az adatokból azt is kiolvashatjuk, hogy míg a vállalatok kultúrátámogatásának intenzitása 2006 és 2008 között 2,86 szorosára nőtt, addig az adakozó vállalatok száma 2002 és 2008 között 1,4 százalékkal emelkedett. Feltételezzük, hogy a támogatások növekedése a vállalatok adományozó kedvének köszönhető, s nem a cégek számának növekedéséből adódik.

A válság hatására 2009-re a vállalatok kultúrára szánt támogatása 14%-kal csökkent (Admical 2009), míg az Egyesült Királyságban csak 7%-kal (Mermiri 2010). Tehát a magántámogatások rendszerét a gazdasági válság az állami koordinációt alkalmazó Franciaország esetében sokkal jobban visszavetette.

A támogatható közhasznú alapítványok száma tekintetében is csak enyhe növekedés tapasztalható (4. táblázat). Ezek közül a közhasznú alapítványok közül 2008-ban mindössze 62-t alapítottak magáncégek (Foundation de France 2008).

⁵ „A szponzorálás két fél közötti üzleti kapcsolat, amelynek során az egyik fél pénzt, szolgáltatást, vagy más anyagi javakat bocsát rendelkezésre, a másik fél lehet egyén, szervezet vagy esemény, aki cserébe bizonyos jogokat, együttműködést, társulási lehetőséget nyújt, amelyek a szponzort kereskedelmi előnyökhöz juttatják” (Kádár 2003:88). Láthatjuk, hogy ebben a finanszírozási formában fontos az adományozó és az adományt kapó pontos azonosítása.

**A közhasznú alapítványok számának alakulása
Franciaországban (1992–2008)**

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	2002	2008*
Közhasznú alapítványok száma (db)	417	430	438	445	454	466	468	472	654

*Forrás: Morel (2005:205); *Foundation de France (2008)*

A szponzoráció tekintetében tapasztalható rendkívül lassú változás fő oka az intézményesített kompromisszumok szemléletben keresendő. A rendszer azért reagál nehezen a változásokra, mert az intézményesített kompromisszumok keretei megmerevedtek, és oly mértékben beágyazódtak, hogy csak hatalmas társadalmi áldozatok árán változtathatók meg, s akkor is csak rendkívül lassan. Szintén fontos jellemzője a rendszernek, hogy a társadalom és a gazdaság között kialakult intézményesített kompromisszumot nem lehet felülről jövő reformokkal kikényszeríteni, ehhez az egyének normáinak, szokásainak a megváltozására van szükség, mely endogén módon következhet be. Ezt láthattuk az adókedvezmények kihasználatlanságának példáján keresztül is.

A felvázolt helyzetben pozitívumnak tekinthető, hogy az első lépések megtörténtek annak érdekében, hogy a szponzorálást meghonosítsák a francia kultúrafinanszírozási gyakorlatban. A vállalatok és az alapítványokat létrehozó, majd működtető aktorok szemléletváltozásához nem elegendő 5–6 év, hiszen a szokások és normák ehhez túl mélyen beágyazódtak. A Morel tanulmánya által ismertett helyzetkép a felek közötti bizalom fontosságára is utal. A cégek csak az általuk ismert művész vagy művészeti tevékenység támogatására vállalkoznak szívesen, s a bizalom kialakulása szintén hosszú folyamat. Összességében megállapíthatjuk, hogy törvényi szinten adott a lehetőség a szponzorálásra, a piaci szereplőknek és az alapítványoknak tőlük induló kezdeményezéseken keresztül kell azt az optimális kapcsolatrendszert kialakítani, amelynek segítségével fejlődésnek indulhat és a gyakorlatban egyre népszerűbbé válhat ez a finanszírozási forma. Az állam szerepe ebben a folyamatban jelentős, mivel biztosítani kell azt a fejlett intézményi környezetet, amelyben az előbb említett, bizalomra épülő kapcsolatok a kulturális intézmények, az alapítványok, a támogatást nyújtó vállalatok és magánszemélyek között kialakulhatnak.

Az adókedvezmények rendszere Franciaországban

Az adókedvezmények hagyományos formái mellett több sajátos elem is megfigyelhető Franciaországban. Mivel az adókedvezményeken keresztül megvalósuló kultúrafinanszírozás az állam számára nehezen ellenőrizhető, így a francia gyakorlat ezen forma megvalósítására megpróbált olyan lehetőségeket kialakítani, amelyekre bizonyos fokú rálátása van.

A cégek az éves forgalmuk 0,225%-nak megfelelő értékű kulturális tartalmat hordozó ajándékot adhatnak adományként szervezeteknek, kulturális intézményeknek. Ekkora mértékig írhatják le adójukból a kulturális célterületre irányuló adományt. Az adókedvezmények másik fajtája, amikor a kiállításon bemutatott kortárs művészeti alkotások megvásárlása esetén a mű árába beépített adóból kapnak kedvezményt a cégek. A kulturális javak maximális áfa-szintje 2,1%, szemben a szintén kedvező 5,5%-os (és a normál 19,6%-os) értékkel, sőt számos kulturális jószág teljes áfa-mentességet élvez. A

francia kulturális javakra vonatkozó adótörvény azt is rögzíti, hogy az újonnan épülő közintézmények építési költségeinek 1%-át kötelező érvénnyel az adott épületben egy művészeti alkotás létrehozására kell fordítani (*Klamer és szerzőtársai 2006*).

Összegzéséként a francia gyakorlatról elmondható, hogy a bő öt évtized alatt lassan megváltozott az állami szerepvállalás, mert a magas közvetlen részvételen keresztül ez a rendszer nem tudja kínálatot és keresletet hosszú távon fenntartani, ezért megpróbálja magába építeni a liberális kultúrafinanszírozás egyes elemeit. Ennek példái az adókedvezményeken keresztül megvalósuló közvetett kultúrafinanszírozás, valamint a szponzoráció gyakorlatának meghonosítása, mely azonban a rendszer statikusságának következtében nagyon lassan végbemenő folyamat. Tehát a francia gyakorlat, amely a legtisztábban és a leghatékonyabban alkalmazza a koordinált kultúrafinanszírozási szemléletet, az utóbbi években olyan lépéseket tett, melyekkel – a piaci mechanizmusokra épülő kultúrafinanszírozás egyes elemeit felhasználva – megpróbálja átalakítani és a megváltozott környezeti elvárásoknak megfelelően finomhangolni saját rendszerét.

A francia, állami koordinációt előnyben részesítő szemlélet erőssége, hogy politikai és fiskális tekintetben is homogén, melyben mind a formális, mind az informális intézmények erős kikényszerítő erővel rendelkeznek. Az állam a közvetlen beavatkozást egy fejlett intézményi környezetben (*intézményesített kompromisszum*) valósítja meg, mely a kulturális szektor GDP-hez történő magas hozzájárulását is eredményezi.

Magyarország kultúrpolitikája és kultúrafinanszírozása

Immár 22 évvel a rendszerváltást követően azt feltételezhetnénk, hogy a magyar kultúrafinanszírozás sokat változott. Ezt támasztják alá azok a szerkezeti átalakulások, amelyek főként a politikai fordulatot követő első néhány évben következtek be. Ebben az időszakban a magyar kultúrpolitika az angolszász kultúrafinanszírozás egyes elemeinek a meghonosítására, átvételére tett kísérletet. Ennek hatására robbanásszerűen alakult ki a nonprofit szektor, mely a magyar kulturális szektor új, a közvetett állami szerepvállalást szimbolizáló elemévé vált. A forrásallokáció is decentralizálttá vált, ami a központi kormánytól a helyi önkormányzatok felé történő forráselosztás delegálását jelenti. A kulturális szektor piaci alapokon történő működésének bevezetésére tett kísérletek ellenére az állam aktív szerepvállalása továbbra is domináns. Láthatjuk, hogy – a francia gyakorlathoz hasonlóan – Magyarországon is megindult egy intézményi fejlődési folyamat. A társadalmi, gazdasági és politikai környezet, valamint az átalakulás sebessége azonban eltérő a két országban.

A statisztikai mutatók komparatív elemzése során megfigyeltük, hogy a magyar kulturális szektor GDP-hez való hozzájárulása messze elmarad Franciaországtól. Felmerül a kérdés, mi lehet az oka annak, hogy a magyar kulturális szektor a franciáéhoz hasonló szemléletet alkalmazva sem képes közel azonos növekedés elérésére.

Feltételezzük, hogy az intézményi rendszer fejlettségének, homogenitásának és a hosszú távú stratégiára épülő, következetes cselekvési mechanizmusnak meghatározó szerepe van a kérdés megválaszolásában. Véleményünk szerint a magyar kultúrafinanszírozási rendszer túl eklektikus ahhoz, hogy hatékonyan tudjon működni.

Hipotézisünk igazolására először a közvetlen állami szerepvállalás rendszerváltás utáni átalakulásának elemzésére helyezzük a hangsúlyt, majd a fiskális decentralizáció kialakulását mutatjuk be, az önkormányzatok szerepének részletes elemzésén keresztül.

Külön vizsgáljuk a nonprofit szektort, annak a magyar kultúrafinanszírozásban betöltött szerepét, végül összehasonlítjuk a magyar adókedvezmények rendszerét a korábban ismertetett francia gyakorlattal.

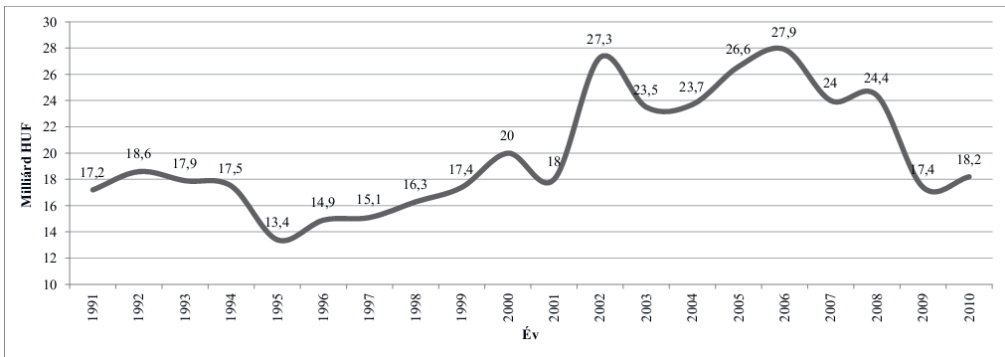
A közvetlen állami szerepvállalás Magyarország kultúrafinanszírozásában

A magyar kultúrafinanszírozásban a közvetlen állami szerepvállalás a legmeghatározóbb forma. Az Európai Unió tagállamai közül a GDP-arányos közvetlen állami támogatás mértékét tekintve Magyarország az egyik legmagasabb értékkel rendelkezik. Ez 2004-ben a legmagasabb volt az EU-ban az 1,6%-os szintjével, és az azt követő években is az első háromba tartozott (OECD 2009).

A kulturális tárca költségvetése 1991 és 2006 között folyamatosan növekedett, majd erőteljes visszaesés következett be, amely a 2009-es évben érte el mélypontját. Ha a támogatásokat az infláció erősödésével korrigáljuk, akkor reálértéken 1991-ről 2006-ra 60 százalékos növekedést figyelhetünk meg, 2010-re a bővülés 1991-hez képest viszont már csak 6 százalék⁶ (3. ábra). A 2008-as gazdasági válság – Franciaországhoz hasonlóan – Magyarországon is erőteljesen érezte hatását a kulturális finanszírozásban. A központi költségvetés kultúrára fordított forrása 2008-ról 2009-re 30 százalékkal esett vissza. Mindezek nyomán 2010-ben az 1991-es szintre állt vissza a kultúrára fordított közvetlen állami támogatás mértéke.

3. ábra

A kultúrára fordított közvetlen állami támogatás alakulása Magyarországon (1991–2010; 1991-es bázisáron számítva)

Forrás: KSH Statisztikai Évkönyv (2011); Stark (2008)

A GDP-arányos állami támogatás 1989 és 1994 között 1,54%-ról 2,00% fölé emelkedett. Ennek a pozitív tendenciának azonban a 90-es évek közepére begyűrűző gazdasági válság véget vetett. 1997-ben, amikor a kormánynak strukturális reformokat kellett végrehajtania a gazdaság minden területén, a GDP-arányos támogatás mértéke 1,12%-ra csökkent. A szint egészen 2002-ig 1,15% körül mozogott, a gazdasági fellendülés hatására azonban 1998-tól reálértéken nőtt a kulturális szférára központi költségvetésből fordított összeg (Stark 2008).

⁶ Stark 2008-as tanulmányára alapozva saját számítások alapján kapott eredmény.

A GDP-arányos támogatás 2007-re közel azonos szintre állt be, mint ami 1989-ben volt jellemző. Franciaország gyakorlatával ellentétben a magyar közvetlen támogatásra az útkeresés a jellemző, ugyanis folyamatos és nagy kilengések figyelhetők meg a támogatás mértékében.

Ha a GDP-növekedést és a kultúra GDP-arányos támogatásának alakulását összehasonlítjuk, akkor azt figyelhetjük meg, hogy azokban az években, amikor magasabb volt a növekedés, akkor a támogatás enyhe csökkentésével, a gazdaság gyengébb időszakában pedig a támogatás enyhe növelésével próbálták szinten tartani a kultúrára szánt támogatások mértékét (5. táblázat).

5. táblázat

A kultúra közvetlen állami támogatása a GDP %-ában és a GDP növekedése Magyarországon (1989–2007)

	1989	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
GDP-növekedés (%)	0,7	1,5	1,3	4,6	4,9	4,2	5,2	4,1	4,1	4,2	4,8	4,0	4,1	1,1
Közvetlen állami támogatás kultúrára (a GDP %-ában)	1,54	1,68	1,50	1,12	1,20	1,24	1,21	1,15	1,42	1,48	1,60	1,49	1,51	1,33

Forrás: OECD (2009)

Magyarországnál is megvizsgáljuk, hogy a közvetlen állami szerepvállalás növekedésével párhuzamosan miként alakultak a háztartások kulturális kiadásai. Adatokkal 2000-től rendelkezünk. Ezek alapján a magyar háztartások kulturális javak iránti kereslete – hasonlóan a francia eredményekhez – növekvő tendenciát mutat (6. táblázat).

6. táblázat

Háztartások kulturális kiadásai Magyarországon (2000–2006)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Kiadási arány (%)	4,1	4,2	4,2	4,2	4,2	4,3	4,3

Forrás: OECD (2009)

A magyar kultúrára fordított közvetlen támogatás rendszeréről megállapíthatjuk, hogy a finanszírozás tekintetében az útkeresés a jellemző, s mindig az adott gazdasági helyzet alapján történik a forráselosztás. Ellentétben a francia gyakorlattal, nem jelenik meg egy hosszú távú stratégiára építő cselekvési mechanizmus. Pozitív, hogy a központi költségvetés reálértéken 30 százalékkal többet költött a kultúrára 2008-ban, mint 1991-ben, utána viszont a válság hatására erőteljes visszaesés figyelhető meg. A források csökkenése ellenére 1991-hez képest 2010-ben, ha nem is sokkal, de többet költött az állam kultúrára. Vagyis több mint két évtizeddel a rendszerváltást követően a magyar kultúrafinanszírozásban az állam még mindig meghatározó szerepet tölt be.

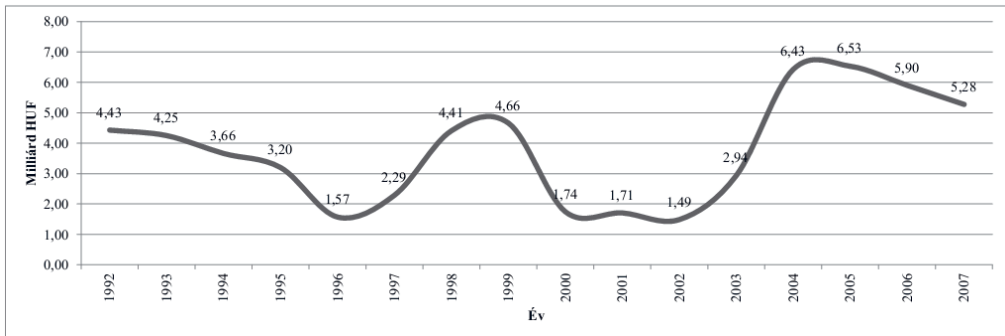
Az önkormányzatok szerepe a magyar kultúrafinanszírozásban

Az önkormányzatok szerepének vizsgálata azért megkerülhetetlen, mert ezzel Antal (2007) a magyar gazdaságra általánosságban vonatkozó állításának helyénvalóságát kívánjuk alátámasztani a kulturális szféra szemszögéből. Antal László a magyar gazdasági rendszer egyik legnagyobb problémájának azt tartja, hogy a rendszerváltást követő néhány év után fokozatosan nő a politikai centralizáció, mellyel párhuzamosan a forrásallokáció egyre inkább decentralizálttá válik. Tehát két teljesen ellentétes folyamat valósul meg egyszerre, ami növeli az átláthatatlanságot, ráadásul az ellentétes folyamatok kioltják egymást.

A központi költségvetésből a helyi önkormányzatok számára nyújtott központi támogatás mértéke folyamatosan nőtt 1992 és 2007 között (4. ábra). Az inflációval korrigált növekedés üteme 16 százalék. Ha ezt az értéket összehasonlítjuk a közvetlen állami támogatás növekedésének ütemével (1992 és 2007 között 22,5%), akkor egyértelműen megállapítható, hogy nemcsak az állami szerepvállalás nőtt, de annak helyi önkormányzatok felé történő átcsoportosítása is egyre hangsúlyosabb szerepet kap. Tehát Antal László állítása a kulturális szektor vonatkozásában is igazolást nyert.

4. ábra

A központi költségvetés önkormányzatok számára nyújtott kulturális célzatú támogatása Magyarországon (1992–2007; 1992-es bázisáron számítva)

Forrás: KSH Statisztikai Évkönyv (2009); Stark (2008)

A magyar közvetlen állami és önkormányzati szerepvállalás rendszeréről megállapíthatjuk, hogy a túlméretezett és gyenge államban (*oversized, weak core-state*) megtestesülő politikai centralizáció, az ezzel párosuló fiskális decentralizáció, az ideológiai örökség és a koraszülött keleti típusú kultúrafinanszírozás keveredésének tipikus példája. Véleményünk szerint ez a hibrid forma hosszú távon nem fenntartható, és sem kulturális, sem gazdasági szempontból nem lehet eredményes.

Példaként azokat a posztoszocialista országokat hozhatjuk, amelyeknek a kultúrpolitikai és kultúrafinanszírozási formája homogénebb, és hosszú távú stratégiával rendelkeznek (*Compendium országtanulmányok*). Szlovákia és Szlovénia politikailag és fiskális szempontból is centralizált, Lengyelország pedig a politikai és fiskális decentralizáció mellett kötelezte el magát. Mindhárom országban a magyar értéktől alacsonyabb központi

támogatással is legalább akkora, vagy annál nagyobb növekedést érnek el a kulturális szektorban (7. táblázat).

7. táblázat

Poszt szocialista országok kulturális szektorainak statisztikai mutatói

	A kulturális szektor hozzájárulása a GDP-hez (%) ^a	Háztartások kulturális kiadásai (%) ^b	Közvetlen állami támogatás (a GDP %-ában) ^b	Egy főre jutó támogatás a kultúrára (euró) ^c
Magyarország	1,20	4,30	1,60	68,92
Lengyelország	1,20	4,00	1,00	35,65
Szlovákia	2,00	5,00	1,20	41,52
Szlovénia	2,20	5,50	1,10	127,90

Forrás: aKEA (2007); bOECD (2009); cCompendium (2007)

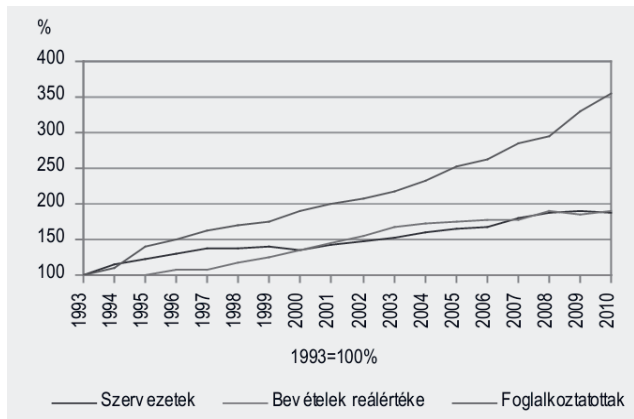
A szponzoráció gyakorlata Magyarországon

A nyugati, elsősorban liberális kultúrafinanszírozási gyakorlat egyik legismertebb támogatási formája a szponzoráció. Franciaországhoz hasonlóan a magyarországi gyakorlat is nehezen tudja a magánszektorot ösztönözni a kultúra szponzoráción keresztül történő támogatására.

Magyarország és a többi poszt szocialista ország esetében ez a támogatás robbanásszerűen alakult ki a nonprofit szektorral együtt. Hazánkban a magánszektorból származó támogatás az állami támogatás arányában 3,9 százalék, amely a francia (2,9%) és a brit (6,5%) adatok között található (Klamer és szerzőtársai 2006:99).

5. ábra

A nonprofit szektor fejlődése Magyarországon (1993–2010)

Forrás: KSH Statisztikai Tükör (2011:1)

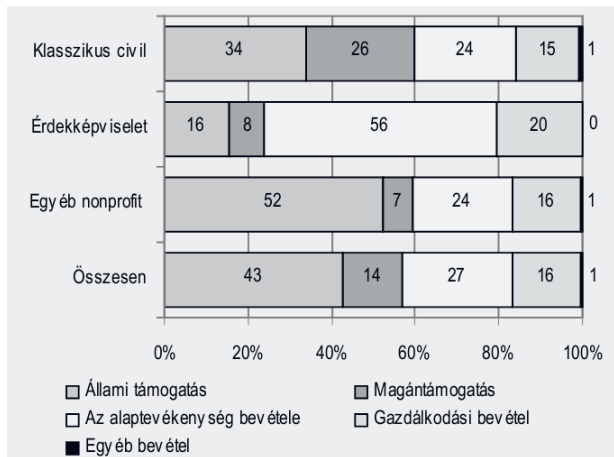
A rendszerváltást követően 1993-ban jelentek meg az első nonprofit szervezetek. Számuk 1997-ig erőteljesen nőtt, majd 2000-ig stagnálás, sőt 1999 és 2000 között enyhe csökkenés következett be. 2000-től azonban a nonprofit szervezetek száma dinamikusan emelkedik. A

bevételek reálértéke – a kezdeti lassú növekedést követően – folyamatosan nő. Ez a pozitív tendencia a tercier szektor kultúrafinanszírozásban betöltött szerepét igazolja, és azt, hogy szükséges volt a megjelenése a rendszerváltozást követően. A vizsgált változók közül a nonprofit szektor foglalkoztatottsága mutatja a legnagyobb növekedést (5. ábra).

A bevételek arányára vonatkozóan megállapíthatjuk, hogy az állami szerepvállalás központi szerepet tölt be (43%), a magánszektor támogatási aránya (14%) messze elmarad ettől. A második legmeghatározóbb forrás az alaptevékenységből származó bevétel (27%); a gazdálkodásból származó bevétel (16%) szintén megelőzi a magánszektor támogatási szintjét (6. ábra).

6. ábra

A nonprofit szervezetek bevételeinek források szerinti megoszlása Magyarországon (2010)

Forrás: KSH Statisztikai Tükör (2011:2)

A bevételek arányának megoszlása tehát már nem mutat olyan pozitív képet. Azzal, hogy a nonprofit szektor bevételeinek 43%-át az állam nyújtja, csökken a magánszféra szerepe, mert a piaci szereplőket az állami szerepvállalás kiszorítja. A központi politikai befolyás erősödése negatívan hat a szektor működésére.

A szektor tényleges állapotáról *Benedek és Scsaurszki (2008)* a következő jellemzőket gyűjtötte össze:

- A harmadik szektort⁷ szabályozó jogszabályok egyre jobban az állam igényeinek megfelelően formálják a szektort és annak szereplőit.
- Állami bizalmatlanság figyelhető meg a szektorral szemben.
- Nehezen átlátható a rendszer.
- 2000-től érezhető a közvetlen állami pénzek negatív hatása a szektor működésére.

⁷ A harmadik szektor (third sector) elnevezést az Amerikai Egyesült Államokban használják a nonprofit szektorra. Ez az elnevezés arra utal, hogy a gazdaság első és második szektora – a piaci és az állami – mellett, azok működését részben kiegészítve, részben kiegészítve, egy harmadik szektor is tevékenykedik, amelynek szervezetei nem profitcélokot követnek, ugyanakkor az államtól is függetlenek, s intézményesültségük, szervezeti stabilitásuk miatt nyilvánvalóan az informális szférától is elkülönülnek (Kuti – Marschall 1991).

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a nonprofit szektor léte pozitívum a magyar kulturális szegmens fejlődéstörténetében. A túlzott állami szerepvállalás jelenléte azonban érezteti visszahúzó hatását, hiszen a nonprofit szektor lényege éppen az, hogy – az állam közvetlen befolyását fokozatosan csökkentve, az éjjeliőr szerepet növelve – a magánszektor szerepvállalását segítse elő.

Az adókedvezmények rendszere Magyarországon

Az adókedvezményeken keresztül történő hazai kultúrafinanszírozás eltér Franciaország gyakorlatától. A francia modellben sikeresen alkalmazott úgynevezett kortárs művészetet támogató kedvezményeket megtaláljuk (ilyen például, hogy az új középület építési költségének 1%-át művészi alkotás létrehozására kell fordítani, vagy a kortárs művészeti alkotások megvásárlása után járó adókedvezmények is ide tartoznak), de az angolszász modellben alkalmazott, a vállalati szponzorációt ösztönző adókedvezményi formákat nem. Főként a szerzőijog-védelem és a kulturális javak, valamint szolgáltatások áfa-szintjére vonatkoznak törvényi szabályozások.

A legfontosabb adókedvezmények a következők (Klamer et al 2006):

- A jövedelemadó 1%-a feletti rendelkezés.
- 5%-os áfa a könyvekre.
- 25%-os áfa hanghordozókra.
- 15%-os áfa folyóiratokra, belépőjegyekre, filmkészítésre, filmkölcsonzésre, kézműves termékekre.
- Szerzői jogdíjból származó jövedelem utáni adókedvezmény maximum 50 ezer forintig.

A magyar adókedvezményeken keresztül történő kultúrátámogatás még az aktív állami koordinációt alkalmazó Franciaország gyakorlatához képest is fejletlen, és a két fő szemléletnek (*koordinált, liberális*) csak bizonyos alapelemeit tartalmazza, azt is kiforratlan, hibrid formában.

Összefoglalásként a magyar kultúrafinanszírozásról elmondható, hogy a rendszerváltást követően a nyugati, elsősorban liberális gyakorlat egyes elemeit próbálták meghonosítani, melynek hatására kialakult a nonprofit szektor, megjelent az adókedvezményeken keresztül történő kultúrátámogatás. Habár a szakértők ezeknek az előbb felsorolt teljesen új formáknak a gyors kialakításában és sikerében hittek, az elemzések alapján azt kell megállapítanunk, hogy az átalakulás a kulturális szektorban és annak finanszírozási gyakorlatában a mai napig nem fejeződött be, ez egy nagyon lassan megvalósuló tanulási folyamat. A 2000-es évektől megfigyelhető politikai centralizáció, mely fiskális decentralizációval párosul, csökkenti a rendszer homogenitását és átláthatóságát, ezért a szektor gazdasági értelemben vett hatékonysága is csökken. A hosszú távú kulturális stratégia hiánya ezt a negatív helyzetképet még jobban erősíti.

A magyar hibrid, de inkább a koordinált szemlélet jegyeit magán viselő kultúrafinanszírozási modell gazdasági hatékonysága messze elmarad a homogén stratégiát alkalmazó Franciaország és más posztoszocialista országok növekedésétől. A komparatív elemzések eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar kultúrafinanszírozási rendszer karakterisztikáját tekintve közelebb áll a koordinált kultúrafinanszírozási gyakorlathoz, habár a kialakulás okai eltérnek egymástól.

Konklúzió

A tanulmányban az eltérő történelmi és intézményi struktúrájú, de hasonló – úgynevezett koordinált – kultúrafinanszírozási szemléletet alkalmazó Franciaország és Magyarország kultúrafinanszírozási gyakorlatát hasonlítottuk össze. A közel azonos szemlélet ellenére a két ország kulturális szektorának GDP-hez való hozzájárulása jelentős eltérést mutat. A tanulmányban arra vállalkoztunk, hogy az intézményeket a középpontba helyezve megpróbáljuk meghatározni ennek az eltérésnek az okát.

Franciaország a kultúra területén az intézményesített kompromisszum rendszerét alkalmazva a lassú, következetes intézményi változás mellett kötelezte el magát. Magyarországon ezzel szemben egy gyors sebességű intézményi változás folyik, amelyre az útkeresés a jellemző. Míg Franciaországban a társadalmi normákkal összhangban történik az intézményi változás, addig hazánkban ez a törekvés nem kap kellő hangsúlyt. A francia kultúrpolitikai szemlélet kisebb változásokkal több mint félszáz éve van érvényben, míg a magyar állandóan változva – *hosszú távú és következetes stratégia nélkül* – alig húsz éve formálódik.

Az összehasonlító elemzések alapján a következő téziseket fogalmazzuk meg:

1. Az intézményi rendszer fejlettségének, a rendszer homogenitásának és a hosszú távú, kormányokon átívelő kulturális stratégiának egyaránt meghatározó a szerepe egy adott ország kulturális szektorának gazdasági növekedésére.
2. Azokban az országokban, ahol a formális intézmények összhangban vannak az informális intézményekkel, nagyobb a kulturális szektor GDP-hez való hozzájárulása.
3. A hibrid intézményi kultúrafinanszírozási gyakorlatú Magyarország kulturális szektorának bővülése elmarad a homogén kultúrafinanszírozási intézményrendszerű országokétól.

Hivatkozások

- Admical (2008): *Le mécénat d'entreprise en France 2008 Résultats*. http://www.admical.org/editor/files/ADMICAL_CSA2008.pdf, Letöltve: 2010.08.23.
- Admical (2009): *The impact of the economic crisis on corporate philanthropy*. <http://www.admical.org/editor/files/Impactszázalék20criseszázalék20anglais.pdf>, Letöltve: 2010.08.23.
- Antal László (2007): *A magyar versenyképesség makroökonómiai szemszögből*. Debrecen.
- Benedek Gabriella – Scsurszki Tamás (2008): *Mi és ők? A civil szervezetek és az állam kapcsolata Magyarországon*. The Sasakawa Peace Foundation, Japan.
- Benhamou, F. (2003): *The Paradox of France's Cultural Exception: a Strong Consensus Hiding Deep Sources of Cleavages. Conference New Cleavages in France*. Princeton University, október.
- Boettke, P. J. – Coyne, C. J. – Leeson, P. T. (2008): *Institutional Stickiness and the New Development Economics*. American Journal of Economics and Sociology, Vol. 67, 2:331–358.
- Bourdieu, P. (1984): *A social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press: Cambridge.
- Compendium (2007): *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*. 8. kiadás, Council of Europe/ERICarts. <http://www.culturalpolicies.net/web/index.php>.
- Cowen, T. (2000): *In Praise of Commercial Culture*. Harvard University Press.
- Cowen, T. (2006): *Good and Plenty: Creative Successes of American Arts Funding*. Princeton University Press, Princeton New Jersey.
- Foundation De France (2008): *A 40 years' experience in philanthropy*. <http://www.fondationdefrance.org/English-version/The-Fondation-de-France>, Letöltve: 2010.08.23.
- Hume, D. (1777): *Of Refinement in the Arts*. <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/hume/refineme>. Letöltve: 2008.11.12.
- Kádár Katalin (2003): *Marketingkommunikáció*. Atlanta Távoktatási Központ.

- KEA (2007): *The Economy in Culture in Europe. Study on the Economy of Culture in Europe*. European Commission, KEA European Affairs, <http://ec.europa.eu/culture/key-documents> http://ec.europa.eu/culture/key-documents/doc873_en.htm#bad_nodepdf_word/economy_cult/executive_summary.pdf, Letöltve: 2008.10.26.
- Klamer, A.–Petrova, L.–Mignosa, A. (2006): *Financing the Arts and Culture in the European Union*. Directorate General Internal Policies of the Union. http://www.culturalpolicies.net/web/files/134/en/Financing_the_Arts_and_Culture_in_the_EU.pdf.
- KSH (2011): *Magyarország Statisztikai Évkönyve*.
- KSH (2011): *Statisztikai Tükör*. Budapest, V. évf., 90. szám, Letöltve: 2012.01.13.
- Kuti Éva – Marshall Miklós (1991): *A nonprofit szektor fogalma. Egy definíciós vita, és ami mögötte van*. Az Esély 1991/1. számában megjelent tanulmány rövidített változata.
- Mermiri, T. (2010): *Private Investment in Culture 2008/09: the arts in the 'new normal'*. Arts & Business. London.
- Ministère de la Culture et de la Communication (2011): *Statistiques de la Culture*. http://www2.culture.gouv.fr/culture/deps/2008/pubstat_chiffcles.html, Letöltve: 2011.10.23.
- Morel, C. (2005): *Will Businesses Ever Become Legitimate Partners in the Financing of the Arts in France?* International Journal of Cultural Policy, Vol. 11, No. 2:199–213.
- Nagy András (1998): *A jóléti rendszer Franciaországban*. Közgazdasági Szemle, XLV. évf., 1998. május:456–478.
- North, D. C. (1991): *Institutions*. Journal of Economic Perspectives, Vol. 5, No. 1 (Winter 1991):97–112.
- OECD (2009): *Economic, Environmental and Social Statistics. OECD Factbook*. ISBN 92-64-05604-1.
- Simonin, H. (2003): *The Contingency of the Cultural Policy Sector: an Hermeneutic Comparison of Cultural Policies*. International Journal of Cultural Policy. Vol. 9:109–123.
- Stark Antal (2008): *Kultúra és finanszírozás*. Pénzügyi Szemle, LIII. évf.:64–82.
- Williamson, C. R. (2009): *Informal institutions rule: institutional arrangements and economic performance*. Public Choice DOI 10.1007/s11127-009-9399-x.
- Williamson, C. R.– Kerekes, C. B. (2010): *Securing Private Property: Formal versus Informal Institutions*. Journal of Law and Economics, előkészületben. claudiawilliamson.googlepages.com, Letöltve: 2010.08.13.
- www.internationalpropertyrightsindex.org
- World Value Survey: *Online Data Analysis*. <http://www.wvsevsvdb.com/wvs/WVSAanalyzeIndex.jsp>.

